VECHIMEA UNEI PARTICULARITAȚI DIALECTALE DACOROMÂNE CU CORESPONDENT ÎN ALBANEZĂ: IMPERATIVUL DE TIPUL *DUCE-VĂ-ȚI, DUCEȚI-VĂ-ȚI*

DE

C. FRÂNCU

0. Cu toate că au fost remarcate încă de la sfîrșitul secolului trecut și studiate de numeroși cercetători[1], imperativele cu pronumele intercalat între temă și desinență de tipul *duce-vă-ți* și cele cu mijloace pleonastice de tipul *duceți-vă-ți*, ambele cu corespondențe perfecte în dialectul albanez gheg *(limni* < *li-më-ni* = dr. *duce-vă-ți* ; *zënj-e-ni* = dr. *prinde-lă-ți)*[2], nu au primit pînă acum o rezolvare satisfăcătoare privind v e c h i m e a și o r i g i n e a lor.

În ceea ce privește *vechimea* acestor imperative, ea nu a fost studiată în detaliu, iar unele afirmații exprimate nu se bazează pe cercetarea textelor românești vechi, ci numai pe faptul că există corespondențe în albaneză, ceea

[1] Cf. G. Weigand, *Der Banater Dialekt*, în „Jahresbericht", III, 1896, p. 240 ; S. Pușcariu, *Studii și notițe filologice*, în „Convorbiri literare", XXXIX, 1905, p. 57 ; idem, *Zur Rekonstruktion des Urrumänischen*, în „Beiheft zur Zeitschrift für romanische Philologie", XXVI, 1910, p. 60 ; idem, *Essai de reconstruction du roumain primitif*, în *Études de linguistique roumaine*, Cluj—București, 1937, p. 109—110 ; Ov. Densusianu, *Graiul din Țara Hațegului*, București, 1915, p. 50 ; T. Dinu, *Graiul din Țara Oltului*, în GS, I, 1924, p. 114 ; P.V. Haneș, *Din Țara Oltului*, București, 1922, p. 61 ; A. Philippide, *Originea românilor*, II, Iași, 1928, p. 623 ; Leca Morariu, *Morfologia verbului predicativ românesc*, în „Codrul Cosminului", IV—V, 1927—1928, p. 63 ; H. Olsen, *Étude sur la syntaxe des pronoms personnels et réfléchis en roumain*, Copenhaga, 1928, p. 83, nota 1 ; M. Friedwagner, *Über die Sprache und Heimat der Rumänen in ihrer Frühzeit*, în „Zeitschrift für romanische Philologie", LIV, Heft 6, 1934, p. 685, nota 2 ; T. Gîlcescu, *Cercetări asupra graiului din Gorj*, în GS, V, 1931—1932, p. 83 ; Alexandrina Istrătescu, *Formele de imperativ* **duce-vă-ți**, în GS, VI, 1934, p. 336 ; idem, *Cu privire la imperativul* **duce-vă-ți**, în GS, VII, 1937, p. 300, M. Gregorian, *Graiul din Clopotiva*, în GS, VII, 1937, p. 144 ; D. Șandru și P. Brînzeu, *Printre ciobanii din Jina*, în GS, V, 1931—1932, p. 323 ; J. Byck, *Sur l'impératif en roumain*, în BL, III, 1935, p. 54—64 ; idem, *Studii și articole*, ediție de Florica Dimitrescu, București, 1967, p. 131—144 ; Leo Spitzer, *Duceți-vă-ți* > *Duce-vă-ți*, în BL, IV, 1936, p. 180—182 ; I. Mării, *Însemnări despre imperativele regionale* **duce-vă-ți/duce-vi-ți** *și* **culcați-vă-ți/culcați-vi-ți**, în CL, XIV, 1969, p. 255—264.

[2] Cf. S. Pușcariu, *Studii și notițe filologice*, în „Convorbiri literare", XXXIX, 1905, p. 57 ; A. Philippide, *op. cit.*, p. 623 ; J. Byck, *Studii și articole*, p. 142 ; H. Pedersen, *Albanesische Texte*, Leipzig, 1895, p. 14.

BDD-A1417 © 1981-1982 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 20:50:36 UTC)

ce, după unii cercetători, ar fi o dovadă a vechimii mari a acestora, iar în ultimă instanță, un indiciu privind patria primitivă a românilor și a albanezilor. Astfel, S. Pușcariu, primul care semnalează concordanțele dintre imperativele românești și cele albaneze[3], se ferește la început să facă vreo afirmație privind „influența reciprocă a limbii albaneze și române" : „cu această ocazie voi mai arăta cîteva asemănări albano-române, fără să le caut originea, ci voind să dau numai o nouă contribuție acelora care se vor simți destul de înarmați ca să studieze această importantă chestiune a filologiei române"[4]. Puțin mai tîrziu însă, S. Pușcariu pune unele „concordanțe albano-române", între care și cea citată (tipul *duce-vă-ți*) printre fenomenele proprii „românei primitive" *(Urrumänisch)*[5]. El crede, pe bună dreptate, că ar fi o eroare de metodă a plasa patria primitivă a românilor în sudul Dunării, aproape de Albania, pentru motivul că ei prezintă în limbă trăsături comune cu albanezii, însă învățatul clujean greșește cînd vede lucrurile invers : albanezii nu ar fi trăit întotdeauna pe locurile pe care trăiesc astăzi, ci mult mai spre nord-est, întrucît prezintă în comun cu românii fenomene lingvistice, care sînt cunoscute numai în dialectul nord-dunărean[6]. Pușcariu nu vedea, prin urmare, altă explicație pentru concordanțele româno-albaneze decît influența unei limbi asupra alteia. Mai prudenți în această privință sînt A. Philippide[7] și H. Olsen[8], care se mulțumesc să releve paralelismul construcțiilor imperative în discuție în cele două limbi.

În schimb, pentru M. Friedwagner, concordanțele româno-albaneze, printre care și imperativele de tipul *duce-vă-ți*, presupun o strînsă legătură între cele două popoare („eine engere Beziehung zwischen beiden Völkern")[9], care nu putea să aibă loc decît în sudul Dunării, în imediata vecinătate a albanezilor, iar mai tîrziu românii le-ar fi adus prin migrații în nordul Dunării : „Da aber an einer lange dauernden Nachbarschaft *(cohabitation, symbiosis, conveţuire)* auch von Seite der Anhänger der Substratwirkung nicht mehr gezweifelt wird und die Annahme einstiger norddanubischer Wohnsitze für die Uralbanesen und ihre Nachkommen in geschichtlicher Zeit unübersteiglichen Hindernissen begegnet, ist der Schluß als unvermeindlich anzusehen, daß zum mindesten ein Großteil der Vorfahren der heutigen Rumänen ihre albanesischen Beziehung südlich der Donau geknüpft und später deren Ergebnisse nach Norden verpflanzt hat"[10]. Avem de a face aici cu vechea teză roesleriană că din concordanțele româno-albaneze se poate deduce ipoteza că românii s-au format în sudul Dunării, iar în nordul Dunării ar fi venit mult mai tîrziu. Deși împotriva acestei teze s-au adus numeroase argumente de natură lingvistică și arheologică, unele concordanțe dintre albaneză și română, în special morfologice și sintactice, care nu se pot explica prin substrat (fie și din simplul motiv că din limba traco-dacilor nu s-a păstrat nici o frază sau propoziție),

[3] Cf. S. Pușcariu, *loc. cit.*, p. 57.
[4] *Ibid.*, p. 57.
[5] Cf. *Zur Rekonstruktion des Urrumänischen*, p. 60 ; *Études de linguistique roumaine*, p. 109—110.
[6] *Ibid.*, 110.
[7] Cf. A. Philippide, *op. cit.*, p. 623.
[8] Cf. H. Olsen, *op. cit.*, p. 83, nota 1.
[9] Cf. M. Friedwagner, *op. cit.*, p. 686.
[10] *Ibid.*, p. 656.

BDD-A1417 © 1981-1982 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 20:50:36 UTC)

mai trezesc incertitudini și nedumeriri în rîndul specialiștilor mai ales atunci cînd nu există pentru fiecare fenomen în parte studii detaliate de diacronie.

Astfel, imperativele de tipul *duce-vă-ți*, *duceți-vă-ți* au fost privite și ca inovații independente ale românei, fără relație cu faptele similare din dialectul gheg, însă cei care au susținut această idee s-au bazat numai pe fapte din perioada modernă (secolul al XIX-lea și mai ales secolul nostru), nu și pe situația din dacoromâna veche. Din acest motiv, putem spune că avem de a face numai cu *semnalări* sau *constatări* ale formelor în discuție în unul sau altul dintre graiuri și nu cu *explicări* ale acestora. Concludentă în acest sens este controversa legată de *proveniența* morfologică a acestor forme : se datoresc ele influenței viitorului cu auxiliarul postpus *(duce-v-ăți)*[11] sau optativului *duce-v-ați)*[12] ? Care dintre cele două tipuri de imperativ este mai vechi (tipul *duce-vă-ți* sau tipul *duceți-vă-ți)* ? Părerile cercetătorilor sînt împărțite[13], în primul rînd, pentru că ei nu au plecat de la date din diacronie, iar în al doilea rînd, pentru că nu au pus construcțiile în discuție în legătură cu alte fenomene similare petrecute în epoca în care acestea s-au născut.

Din aceste motive, în articolul de față vom ține seama atît de datele de geografie lingvistică oferite de ALR și culegerile de texte dialectale, valorificate în mare parte de unii cercetători[14], cît și de cele oferite de cercetarea textelor dacoromâne vechi, întrucît, așa cum este bine știut, primele atestări sînt fundamentale pentru *vechimea*, *originea* și *proveniența* (morfologică sau sintactică) a fenomenului cercetat.

1. Cercetarea textelor dacoromâne din secolele al XVI-lea și al XVII-lea ne-a condus spre constatarea că formele de imperativ de tipul *duce-vă-ți* și de tipul *duceți-vă-ți* nu sînt atestate, generale fiind tipul *duceți-vă*, impus în normele limbii literare, și tipul *vă duceți*, cu pronumele antepus, întîlnit în special în a doua parte a unei fraze coordonate, pentru a realiza chiasmul sintactic : „duceți-vă înaintea mea“ (PO, 111/24), „*Întoarceți-vă*, fiii oamenilor“ (CP, 175^{v}/11), „*Întoarceți-vă* către mine“ (NB, 161/3), dar „*vă duceți* după el“ (CT, 102^{r}/6), „*Treziți-vă*, ceia ce beți vin (NB, 261/16).

1.1. Primele atestări ale imperativului cu pronumele personal intercalat între temă și desinență apar începînd cu secolul al XVIII-lea în textele reprezentînd graiul muntenesc : „*Duce-vă-ți* de la mine, blestematilor...“ (1705, I 0, 354), dar „*Întoarceți-vă* către mine“ (I 0, 27, 147) ; „Strașnic vă poruncim,

[11] Această ipoteză este susținută de Alexandrina Istrătescu, în GS, VI, 1934, p. 336 și în GS, VII, 1935, p. 300 (care pornește de la o părere a lui Ov. Densusianu, exprimată într-o ședință a Institutului de filologie romanică a Facultății de litere din București), iar mai recent, cu o argumentare mai solidă, de I. Mării, *op. cit.*, p. 261.

[12] Ipoteza aceasta este susținută mai întîi de Leca Morariu (*op. cit.*, p. 64) care arată că imperativele de tipul *deschide-vă-ți* au fost „promovate, desigur, și de optativul *deschide-v-ați* îmbinat cu conjunctivul imprecației (*să vă deschideți*), iar apoi de Alexandrina Istrătescu, în GS, VI, 1936, p. 34. Ipoteza este respinsă de I. Mării (*op. cit.*, p. 259) care consideră că imperativul în discuție n-ar fi altceva decît pur și simplu un viitor indicativ și ar trebui ortografiat ca și acesta (*deschide-văți*).

[13] De pildă, unii cercetători socotesc că la originea tipului *duce-vă-ți* ar fi construcția *duceți-vă-ți*, părere susținută de J. Byck (în BL, III, 1935, p. 56 și în *Studii și articole*, p. 140) și de L. Spitzer (*Duceți-vă-ți* > *Duce-vă-ți*, în BL, IV, 1936, p. 180), în timp ce alții procedează invers, plecînd de la *duce-vă-ți* spre *duceți-vă-ți* (cf. I. Mării, *op. cit.*, p. 260—263) și consideră că aceste imperative sînt chiar forme de viitor.

[14] Vezi pentru aceasta bogatul material dialectal adunat de I. Mării, *op. cit.*, p. 255—258.

BDD-A1417 © 1981-1982 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 20:50:36 UTC)

dăşchide-vă-ţi ochii şi fiţi cu luare aminte" (1779, Bucureşti, dintr-o carte domnească către ispravnici, AJ, 780), „*dăşchide-vă-ţi* ochii şi fiţi cu priveghere" *(ib.*, 781), „*dăşchide-vă-ţi* ochii şi căutaţi de fiţi înţelegători" (1781, Bucureşti, AJ, 976), dar „Ci, *vă dăşchideţi* ochii..." (1779, Bucureşti, AJ, 793).

1.2. Pe la sfîrşitul secolului al XVIII-lea apar, în texte provenind din Muntenia, sudul Transilvaniei şi Bucovina, şi atestări cu pronumele personal de persoana I, obiect direct, intercalat între tema şi desinenţa imperativului de pers. a II-a plural : „Că a ţinea minte toate / *Crede-mă-ţi* că nu se poate" (sfîrşitul sec. al XVIII-lea, din *Cronica anonimă despre domnia lui Mavrogheni*, CPV, 251), „de m-aţi urît, *ucide-mă-ţi*, de vă pare că va face Por vrun bine !" (1794, A[1], 185/14 ; 1796, Movilău, A[2], 185/14 ; în primul manuscris al *Alexandriei* de la 1620, în pasajul corespunzător, apare forma normală *mă ucideţi* (A, 94).

Pe la mijlocul secolului al XVIII-lea imperativul cu pronumele de persoana a II-a plural intercalat între temă şi desinenţă este consemnat şi în una din primele gramatici româneşti: este vorba de cea a lui Macarie ieromonahul, muntean de origine (bucureştean, după N. Iorga[15]), dar stabilit mai tîrziu la Dragomirna. Macarie foloseşte atît particularităţi muntenești, cît şi moldoveneşti, însă apariţia imperativului *duce-vă-ţi* (ms. 102 din Biblioteca Academiei, f. 41[v]) nu poate fi privită decît ca o particularitate muntenească, căci în tot secolul al XVIII-lea nici un text moldovenesc nu atestă intercalarea pronumelui între tema şi desinenţa imperativului. Menţionăm că autorul foloseşte şi forma generală, impusă în normele limbii literare, *duceţi-vă*, chiar pe aceeaşi pagină cu forma *duce-vă-ţi* (f. 41[v])[16].

Textele din Ardealul de nord şi de est, Banat, Crişana, Maramureş, Oltenia şi Moldova nu atestă în tot cursuí secolului al XVIII-lea forma de tipul *duce-vă-ţi*, caracteristică unor texte muntenești. Subliniem că şi în textele muntenești care folosesc acest tip de formă, generală este forma impusă în normele limbii literare cu pronumele neintercalat.

Menţionăm, de asemenea, că imperativele de tipul *duce-vi-ţi*, *duceţi-vă-ţi*, *duceţi-vi-ţi* nu au fost întîlnite în textele consultate.

Din acest motiv, credem că ipoteza lui J. Byck[17], preluată şi de Leo Spitzer[18], după care la originea tipului *duce-vă-ţi* ar fi construcţia *duceţi-vă-ţi*, nu este plauzibilă, întrucît normal ar fi fost ca tipul originar *(duceţi-vă-ţi)* să fie atestat mai întîi în texte.

Mai mult decît atît : se pare că o prefigurare a tipului *duce-vă-ţi* apare încă de pe la sfîrşitul secolului al XVII-lea într-un text muntenesc, în care întîlnim forme de persoana a II-a plural fără *-ţi* : „*Întoarce-vă* de asupra mea, că eu am făcut rău şi am greşit..." (NB, 165/15), „*mărturisi-vă* lui şi lăudaţi numele lui" (NB, 125/25, 39), „*Întoarce-vă* către mine" (I 0, 211/10).

Înzestrate cu intonaţia proprie imperativului, formele citate mai sus *(întoarce-vă, mărturisi-vă)* nu prezentau dificultăţi de înţelegere din partea

---

[15] Cf. N. Iorga, *Istoria literaturii române*, II, Bucureşti, 1901, p. 279, 390—391 ; Mariana Costinescu, *Normă şi dialect în primele gramatici româneşti*, în *Studii de limbă literară şi filologie*, II, Bucureşti, 1972, p. 24.

[16] Cf. Mariana Costinescu, *op. cit.*, p. 23.

[17] Cf. J. Byck, *Studii şi articole*, p. 140.

[18] Cf. L. Spitzer, *op. cit.*, p. 180.

BDD-A1417 © 1981-1982 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 20:50:36 UTC)

interlocutorului. Întrucît unele graiuri populare, printre care în primul rînd cel muntenesc, au tendința de exprimare redundantă a persoanei și în special a persoanelor de la plural, s-a adăugat *-ți* la forma de tipul *întoarce-vă*, apărînd astfel forma de imperativ în discuție *întoarce-vă-ți*. Nu este nevoie să mai insistăm asupra faptului că acest *-ți* exista și la imperativul negativ, care se scurtează cu o silabă în perioada veche (*nu ducereți / nu duceți* ; *nu vă ducereți / nu vă duceți*), și că el se impune și la perfectul simplu în cursul secolului al XVIII-lea (*cîntatu* >*cîntați* > *cîntarăți* ; *duset* > *duseți* > *duserăți*)[19] și chiar la interjecția împrumutată din turcă în secolul al XVII-lea *haide*, care capătă forme verbale (*haideți*, *haidem*)[20].

Crearea imperativului cu pronumele intercalat între temă și desinență (*duce-vă-ți*) a fost ajutată de analogia cu viitorul indicativ, care în unele contexte are și valoare de imperativ, actualizînd porunca (*duce-vă-veți* > *duce-v-eți* > *duce-v-ăți*)[21], și cu optativul îmbinat cu conjunctivul imprecației (*duce-v-ați* să vă duceți)[22].

Spre deosebire de alți cercetători care admit fie numai influența viitorului (excluzînd pe cea a optativului), fie influența optativului (excluzînd pe cea a viitorului)[23], noi considerăm că avem de a face cu o *presiune paradigmatică din partea ambelor timpuri* în anumite condiții sintactice bine determinate. Astfel, în propozițiile independente și la început de frază, viitorul și optativul apăreau în perioada veche a limbii române de regulă cu pronumele reflexiv și cu auxiliarul postpuse, întrucît (este știut faptul) într-o fază mai veche a limbilor romanice, în general, și a limbii române, în special, fraza nu putea începe cu un cuvînt neaccentuat (auxiliar sau pronume aton)[24]. Imperativul, mod prin excelență independent, cu care începe de obicei propoziția independentă sau fraza formată prin coordonare și subordonare, avea, de regulă, pronumele postpus (*duceți-vă*, *du-te*), formele cu pronumele antepus caracterizînd, așa cum am mai spus, a doua propoziție a unei fraze cu structuri coordonate (*dúceți-vă* și *vă adúceți* părinții !).

Pe de altă parte, la verbele de conjugarea a III-a imperativul introducea o asimetrie în sistem, întrucît nu era accentuat pe sufix, ca la celelalte conjugări, ci pe rădăcină (*dúceți-vă*, *bátеți-vă*, față de *cîntáți*, *vedéți*, *opríți-vă*). Datorită presiunii paradigmatice a verbelor de la conjugarea I, a II-a și a IV-a, au apărut două posibilități de înlăturare a asimetriei : a) deplasarea accentului cu o silabă spre sfîrșitul formei de imperativ, care a avut ca efect apariția formelor *ducéți-vă*, *bătéți-vă*, *întorcéți-vă*, întîlnite încă de pe la începutul secolului al XVIII-lea în texte provenind din Moldova, Ardeal, Maramureș,

[19] Cf. C. Frâncu, *Din istoria perfectului simplu : formele de persoana I și a II-a plural*, în ALIL, XVIII, 1967, p. 186—191.
[20] Cf. J. Byck, *op. cit.*, p. 141.
[21] Cf. I. Mării, *op. cit.*, p. 259—263.
[22] Cf. Leca Morariu, *op. cit.*, p. 63—64.
[23] Cf. I. Mării, *op. cit.*, p. 259.
[24] Cf. H. Tiktin, *Zur Stellung der tonlosen Pronomina und Verbalformen im Rumänischen*, în „Zeitschrift für romanische Philologie", IX, p. 59 ; G. Ivănescu, *Istoria limbii române*, Iași, 1980, p. 225—226.

BDD-A1417 © 1981-1982 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 20:50:36 UTC)

Crișana și care caracterizează o mare parte a graiurilor dacoromâne actuale[25]; b) păstrarea accentului pe rădăcină în detrimentul lungimii cuvîntului, căruia i s-a amputat o silabă, spre a evita un număr prea mare de silabe după accent (*întoárceți-vă* > *întoárce-vă*). Păstrarea accentului pe rădăcină este caracteristică Munteniei, Olteniei, Ardealului de sud și altor zone conexe[26], care cunosc și forme cu pronumele reflexiv sau personal intercalat între temă și desinență. Este semnificativ în acest sens faptul că numai graiurile care și-au păstrat accentul la persoana a II-a plural a imperativului și la persoanele I și a II-a plural ale indicativului prezent și conjunctivului prezent de la verbele de conjugarea a III-a (*dúcem, dúceți, fácem, fáceți*, în comparație cu *ducém, ducéți, făcém, făcéți*) și-au creat forme de imperativ de tipul *dúce-vă-ți, fáce-vă-ți*. Forme cu accentul deplasat spre sfîrșitul cuvîntului de tipul *ducé-vă-ți, făcé-vă-ți* nu sînt cunoscute în nici o regiune, cu toate că unii cercetători, în mod greșit, vorbesc despre ele[27].

2. În secolul al XIX-lea și în secolul nostru asistăm, pe de o parte, la o difuziune lexicală și areală din ce în ce mai mare a formelor de tipul *duce-vă-ți*, cu pronumele intercalat, care cuprind din ce în ce mai multe verbe de conjugarea a III-a și noi regiuni, iar pe de alta, la apariția în texte, pentru prima dată, a formelor de tipul *duceți-vă-ți, duceți-vi-ți*.

2.1. Astfel, imperativele cu pronumele intercalat se întîlnesc relativ des la scriitorii munteni din secolul al XIX-lea (Heliade Rădulescu, I. Văcărescu, Iordache Golescu, A. Pann, Delavrancea, Macedonski), de ex.: „Ochi! Cînd închiși mă prăpădiți / Deschiși, oare ce mi-ați face? / *Deschide-vă-ți* și mă sfîrșiți / C-astfel să piei îmi place" (Iancu Văcărescu, *La Ochi*, apud Leca Morariu, *op. cit.*, p. 63); „*aduce-vă-ți* aminte" (Iordache Golescu, *Barbu Văcărescu, vînzătorul țării*, PND, 30), *duce-vă-ți* după bani" (*ib.* 32), „*întoarce-vă-ți* la lumină" (A. Pann, *Povestea vorbei*, I, ediție de I. Fischer, București, 1971, p. 137), „*pune-mi-ți* dinții" (I. Heliade Rădulescu, *Poezii. Proză*, ediție de Vladimir Drimba, București, 1977, p. 160), „D-aveți altă socoteală... alta! *întoarce-vă-ți* pînă mai e vreme" (B. Ștefănescu Delavrancea, *Luceafărul*, în *Opere*, III, ediție de Emilia Milicescu, București, 1967, p. 276), „Mume cernite, *șterge-vă-ți* plînsu / Copiii voștri sunt tot cu voi" (Al. Macedonski, *Opere*, I, *Poezii*, București, 1939, p. 29, apud I. Mării, *op. cit.*, p. 258).

Frecvența relativ mare a imperativului cu pronumele intercalat în textele muntene din secolul al XIX-lea poate fi un indiciu al circulației formei în unele graiuri de tip muntenesc. Este semnificativ în acest sens faptul că o gramatică așa cum este cea a lui Iordache Golescu, care se baza în cea mai mare parte pe vorbirea muntenească și care a avut influență mare și asupra gramaticii lui Heliade Rădulescu[28], recomandă forma de imperativ cu pronumele intercalat *face-vă-ți*[29].

---

[25] Cf. ALR, serie nouă, vol. VII, hărțile 2 098 (*duceți-vă*!) și 2 099 (*faceți-ne*) și vol. VI, h. 1 647 (*puneți-vă*).

[26] Cf. Iorgu Iordan, în ZRPh, LIV, p. 363 și urm.; J. Byck, *op. cit.*, p. 141.

[27] Cf. Alexandrina Istrătescu, în GS, VII, 1937, p. 300.

[28] Faptul că Heliade Rădulescu a folosit manuscrisul gramaticii lui Iordache Golescu este mărturisit de autor într-o notă de la p. 66 a *Gramaticii românești* de la 1828. În special capitolul despre conjugarea verbelor este scris după modelul oferit de Iordache Golescu (în manuscrisul gramaticii sale publicate ulterior celei a lui Heliade).

[29] Cf. Iordache Golescul, *Băgări de seamă asupra canoanelor gramaticești*, București, 1840, p. 48.

BDD-A1417 © 1981-1982 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 20:50:36 UTC)

De asemenea, un astfel de imperativ este atestat la autori provenind din sudul Ardealului: „*Duce-vă-ți* pe loc de-i spuneți" (Șt. O. Iosif, *Versuri originale și tălmăciri*, ediție de I. Roman, București, 1960, p. 35), *duce-mă-ți* (Șt. O. Iosif, *Tannhäuser*, București, 1908, p. 29) etc.

În textele din Moldova de nord, Ardealul de est și de nord, Maramureș și Crișana formele de acest tip nu au fost întîlnite.

Pe la sfîrșitul secolului al XIX-lea, G. Weigand găsește aceste forme în Banat[30], iar pe la începutul secolului nostru Ov. Densusianu le întîlnește în Țara Hațegului[31]. Apoi, pe la 1920 — 1940 formele sînt înregistrate în Gorj, Țara Oltului, Clopotiva, Jina, Prahova și în alte locuri în cadrul anchetelor dialectale[32]. În ALR, serie nouă, există mai multe hărți care atestă întrebuințarea acestui tip de imperativ în Muntenia, Oltenia, Banat, Dobrogea, sudul Ardealului, sudul Moldovei și, izolat, în Crișana și Maramureș[33]. De asemenea, materialul necartografiat conține, așa cum arată I. Mării[34], date noi privind repartiția fenomenului între cele două războaie mondiale. Extensiunea fenomenului în graiurile populare actuale va fi însă cunoscută în amănunțime abia după publicarea *Noului Atlas lingvistic român (pe regiuni)*.

2.2. În ceea ce privește celălalt tip de imperativ *(duceți-vă-ți)*, acesta este atestat începînd cu prima jumătate a secolului al XIX-lea în textele din Muntenia. Remarcăm, de pildă, frecvența deosebită pe care o are acest tip de imperativ în scrierile lui C. Bolliac, la care am întîlnit și primele atestări: „*Mirați-vă-ți* acuma de cărămida lor / *Împleți-vă-ți* muzeul de săpături, inscripții / Cătați chei d-alfabeturi / *Croiți-vă-ți* descripții!" (C. Bolliac, *Opere*, I, ediție de Andrei Rusu, București, 1955, p. 115), „*Cătați-le-ți* ruina" *(ib.*, p. 114) etc.

Observăm că, spre deosebire de primul tip de imperativ discutat *(duce-vă-ți)*, specific numai verbelor de conjugarea a III-a, acest imperativ cu exprimare pleonastică apare și la verbele de conjugarea I *(mirați-vă-ți, cătați-le-ți)* și a IV-a *(croiți-vă-ți)*, în afară de cele de conjugarea a III-a *(împleți-vă-ți)*.

Prezent în secolul trecut numai în texte provenind din Muntenia, acest tip de imperativ a fost înregistrat în secolul nostru și în alte regiuni (Oltenia, Banat, Dobrogea, centrul Ardealului). De pildă, forma *culcați-vă-ți* apare în materialul necartografiat[35] în punctele următoare din ALR I: 30, 35, 49, 79, 122, 125, 136, 186, 231, 582, 684, 695, 710, 720, 744, 772, 788; forma *apropiați-vă-ți* se întîlnește în materialul cartografiat din ALR II în punctele 29, 682, 728, iar formele *dúceți-vă-ți* și *láți-vă-ți* numai în punctul 682 (Somova, Tulcea)[36].

[30] Cf. G. Weigand, *op. cit.*, p. 240.

[31] Cf. Ov. Densusianu, *op. cit.*, p. 50.

[32] Cf. T. Dinu, *op. cit.*, p. 114, P.V. Haneș, *op. cit.*, p. 61, T. Gîlcescu, *op. cit.*, p. 83; M. Gregorian, *op. cit.*, p. 144; D. Șandru și P. Brînzeu, *op. cit.*, p. 232; Alexandrina Istrătescu, *op. cit.*, p. 336.

[33] Cf. ALR, serie nouă, vol. VI, h. 1 647 și vol. VII, h. 2 098, 2 099. În textele regionale acest imperativ apare și în alte zone: *duce-vi-ț* (N.P. Smochină, *Din literatura populară a românilor*, în AAF, V, 1939, p. 47, 48), *duci-vi-ț* (*ib.*, p. 48), *duce-mă-ți* (Maria Ioniță, *Cartea vîlvelor*, Cluj, 1982, p. 230).

[34] Cf. I. Mării, *op. cit.*, p. 255—258.

[35] *Ibid.*, p. 258.

[36] Cf. ALR, serie nouă, vol. VII, h. 2 085, 2 099, 2 215.

BDD-A1417 © 1981-1982 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 20:50:36 UTC)

Considerate construcții „bolnave" și „incidentale" de I. Mării[37], aceste imperative s-au născut prin contaminarea tipului *dúceți-vă* cu tipul *dúce-vă-ți*, după cum formele de perfect simplu *spușei*, *zișei*, *pușei* din unele regiuni au apărut din contaminarea formelor etimologice *spuși*, *ziși*, *puși* cu noile forme analogice *spusei*, *zisei*, *pusei*, prezente în texte începînd cu secolul al XVII-lea[38].

2.3. Mai mult decît atît : În unele graiuri asistăm la o *polarizare* sau *extensiune*[39] a construcțiilor cu *-ți*, care cuprind noi secvențe, printre care, în primul rînd, gerunziul. Astfel în punctele 29 (Săcușeni, Banat) și 728 (Gura Sărății, Buzău) a fost înregistrată forma *bucurîndu-vă-ți*[40], formă probabil foarte recentă, căci nu a fost întîlnită în texte vechi sau în culegeri folclorice.

Avem de a face aici, la gerunziu (mod capabil de a exprima prin mijloace sintagmatice persoana[41]), cu o tendință de a marca clar persoana printr-o „repetition à distance"[42] a unui element flexionar care poate satisface nevoia de claritate, *-ți*, propriu persoanei a doua plural de la timpurile și modurile personale.

3. Prin urmare, se poate remarca în cursul istoriei limbii române un proces care cuprinde două faze distincte : 1) una de creare a tipului *dúce-vă-ți*, printr-o *analogie nivelatoare cu viitorul indicativ și cu optativul*, care are ca efect reducerea contrastelor lingvistice din sistem și 2) alta de *extensiune* sau *polarizare* a noilor construcții prin apariția imperativelor rezultate prin contaminație de tipul *duceți-vă-ți* și a gerunziului de tipul *bucurîndu-vă-ți*, specific unor graiuri izolate. Ambele faze au ca rezultat acea „Rahmenbildung" sau „encadrement", de care vorbește Leo Spitzer[43] și care se întîlnește, în afară de română și de albaneză, în alte limbi romanice, sub diferite forme[44], precum și în sîrbă și în lituaniană[45]. Faptul că există fenomene similare în limbi înrudite (limbile romanice) și neînrudite direct (sîrbă, lituaniană) poate conduce spre o *explicație generală* a fenomenului de „Rahmenbildung". Însă o explicație universală nu este, totuși, și o *explicație istorică*. Pentru a răspunde la întrebarea, *de ce* forma reflexivă sau pronominală a imperativului plural a încorporat pronumele între temă și desinență *într-o anumită epocă istorică* nu-i suficient a constata că există cazuri similare și în alte limbi sau că ar exista o rațiune universală a fenomenului. Adică este nevoie de a explica de ce fenomenul are loc în română începînd cu secolul al XVIII-lea în unele graiuri nord-dunărene, în special muntenești, deși ca virtualitate, ca posibilitate, exista cu mult înainte. În materialul adus în discuție am încercat să precizăm cîțiva din *factorii* care

---

[37] Cf. I. Mării, *op. cit.*, p. 263.

[38] Cf. C. Frăncu, *Din istoria verbelor neregulate : perfectul sigmatic al verbelor* a fi, a avea *și* a vrea, în LR, XXVI, 1976, nr. 1, p. 59, nota 11.

[39] În lingvistica actuală se disting două tipuri de analogie : *regularizare* (eng. *leveling*) și *polarizare* sau *extensiune* (engl. *polarization* sau *extension* ; cf. P. Kiparsky, *Linguistic Universals and Linguistic Change*, la E. Bach și R.T. Harms, *The Universals in Linguistic Theory*, New York, 1968, p. 200—202).

[40] Cf. ALR, serie nouă, vol. VII, h. 2 147.

[41] Cf. Matilda Caragiu-Marioțeanu, *Sintaxa gerunziului românesc*, în SG, II, 1957, p. 61—89 ; idem, *„Moduri nepersonale"*, în SCL, XIII, 1962, p. 29—43.

[42] Cf. Leo Spitzer, *op. cit.*, p. 181.

[43] *Ibid.*, p. 180.

[44] Cf. Leo Spitzer, *Aufsätze zur romanischen Syntax und Stilistik*, Halle, 1918, p. 265.

[45] Cf. Leo Spitzer, în „Mitteilungen des Rumänischen Instituts an der Universität Wien", p. 296, ap. J. Byck, *op. cit.*, p. 142.

BDD-A1417 © 1981-1982 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 20:50:36 UTC)

au ajutat apariția inovației. Printre acești factori menționăm unul de natură *fonetică* și altul de natură *morfosintactică*.

Astfel, persoana a II-a plural a imperativului de la verbele de conjugarea a III-a reprezenta un „punct slab" în care o schimbare era de așteptat, căci accentul cădea pe rădăcină și nu pe sufix cum se întîmpla la verbele de celelalte conjugări *(dúceți-vă, fáceți-vă*, dar *arătáți-vă, vedéți-vă, suíți-vă*). Pentru a înlătura această asimetrie, au apărut două posibilități: una de a uniformiza accentul trecîndu-l pe sufix și la verbele de conjugarea a III-a prin analogie cu celelalte conjugări *(ducéți-vă, făcéți-vă)*, specifică graiurilor de tip moldovenesc, și alta de a păstra accentul pe rădăcină la conjugarea a III-a, dar a supune schimbărilor silabele de după accent în condițiile întrebuințării unui pronume enclitic aton, specifică graiurilor de tip muntenesc. Concludent în acest sens este faptul că graiurile în care accentul s-a mutat cu o silabă mai spre sfîrșitul imperativului nu cunosc formele de tipul *ducé-vă-ți, făcé-vă-ți*. Ambele posibilități devin realități începînd cu secolul al XVIII-lea.

Din punct de vedere morfosintactic, forma de plural a imperativului era „un punct slab" în sistem în condițiile enclizei unui pronume personal aton, căci oferea o asimetrie în raport cu viitorul și cu optativul, timpuri folosite des cu valoare de imperativ[46]:

duce-vă-veți	>	*duce-v-ăți*	(viitor I)
duce-v-ați	—	*duce-v-ați*	(optativ)
duceți-vă	>	*duce-vă-ți*	(imperativ regional)

Înlăturarea asimetriei dintre imperativ și celelalte forme devine o realitate în secolul al XVIII-lea în unele graiuri muntenești, întrucît aici, în același timp, apare un caz similar de intercalare între temă și desinență a unui element flexionar în paradigma perfectului simplu și mai mult ca perfectului. Este vorba de intercalarea lui *-ră-* la persoanele I și a II-a plural ale perfectului simplu și mai mult ca perfectului, trăsătură specifică graiurilor muntenești la început, iar apoi intrată și în normele limbii literare. Prin urmare, între intercalarea lui *-vă-* la imperativ și intercalarea lui *-ră-* la persoanele I și a II-a plural ale perfectului simplu și mai mult ca perfectului considerăm că este o relație, întrucît ambele fenomene caracterizează graiurile muntenești și sînt atestate începînd cu secolul al XVIII-lea. Mai tîrziu, cam în aceleași arii asistăm la proliferarea inovațiilor, care afectează noi segmente, noi forme. Elementul *-ră-* se extinde și la perfectul compus *(am foștără)*, prezent indicativ *(sîntără)*, conjunctiv prezent *(să cînteră)*, imperfect *(făceaurăm)*[47], iar *-vă-* intercalat se extinde de la verbele de conjugarea a III-a și la celelalte verbe *(mirați-vă-ți, umpleți-vă-ți)* la imperativ, iar, mai tîrziu, chiar la gerunziu *(bucurîndu-vă-ți)*, în arii izolate din Muntenia de est.

4. Materialul prezentat mai sus oferă o explicație istorică a formelor de imperativ de tipul *duce-vă-ți, duceți-vă-ți*, caracteristice unor graiuri dacoromâne, care au un corespondent perfect în limba albaneză (dialectul gheg)

[46] Întrebuințarea viitorului și optativului cu valoare de imperativ nu este specifică numai românei, ci mai multor limbi (cf. Th. Simenschy și Gh. Ivănescu, *Gramatica comparată a limbilor indo-europene*, București, 1981, p. 424).

[47] Cf. C. Frâncu, *Vechimea formelor de mai mult ca perfect, perfect compus, prezent indicativ și conjunctiv în -ră*, în LR, XXXI, 1982, nr. 4—5, p. 281—293.

BDD-A1417 © 1981-1982 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 20:50:36 UTC)

și unele concordanțe cu fapte similare din limbile romanice sau din sîrbă și lituaniană.

Urmărind inovația de la apariția ei pînă în zilele noastre în graiurile dacoromâne, am ajuns la concluzia că fenomenul din română nu are nici o legătură genetică cu cel din albaneză (și implicit nici cu problema patriei primitive a românilor și a albanezilor), întrucît este un fenomen tîrziu, petrecut începînd cu secolul al XVIII-lea în română, deci într-o epocă în care influența substratului sau posibilitatea unor interferențe lingvistice între cele două limbi nu pot fi luate în considerație. Ideea că avem de a face cu inovații paralele și independente, datorate unor factori interni în cele două limbi, va deveni un adevăr de necontestat numai atunci cînd albanologii vor aduce în discuție fapte similare (cu cele aduse de noi pentru română) din limba albaneză.

SIGLE

A	N. Cartojan, *Alexandria în literatura românească. Studiu și texte*, București, 1922.
A¹	*Istoriia a Alexandrului celui Mare din Machedoniia*, Sibiu, 1794.
A²	*Istoriia a Alexandrului celui Mare din Machedoniia*, Movilău, 1796.
AJ	*Acte judiciare din Țara Românească (1775—1781)*, ediție de Gh. Cronț, Al. Constantinescu, Anicuța Popescu, Theodora Rădulescu, C. Tegăneanu, București, 1973.
CP	Coresi, *Psaltirea slavo-română (1577)*, ediție de Stela Toma, București, 1976.
CT	Coresi, *Tetraevanghelul*, ediție de Florica Dimitrescu, București, 1961.
CPV	*Cronici și povestiri românești versificate din secolul al XVII-lea și al XVIII-lea*, ediție de Dan Simonescu, București, 1967.
IO	Antim Ivireanul, *Opere*, ediție de G. Strempel, București, 1972.
NB	*Învățăturile lui Neagoe Basarab către fiul său Theodosie*, ediție de Florica Moisil și Dan Zamfirescu, București, 1970.
PO	*Palia de la Orăștie*, ediție de Viorica Pamfil, București, 1968.
PND	*Primii noștri dramaturgi*, ediție de Al. Niculescu, București, 1960.

DAS ALTER EINES DACO-RUMÄNISCHEN DIALEKT-PARTIKULARISMUS MIT KORRESPONDENT IN DER ALBANESISCHEN SPRACHE: DER IMPERATIV *DUCE-VĂ-ȚI, DUCEȚI-VĂ-ȚI*

Zusammenfassung

Aufgrund von einigen in alten rumänischen Texten, in ALR und in den Mundarten zur Verfügung stehenden Daten, schlägt der Autor eine historische Erklärung der Imperativ-Formen mit zwischen Stamen und Dessinenz interkalaren Pronomen vor, die für einige dako-rumänischen Mundarten charakteristisch sind. Diese Formen sind in dem gegischen Dialekt in Albanien gleichartig und entsprechen einigen analogen Erscheinungen in mehreren west-romanischen Sprachen, in der Serbischen wie auch in der litauischen Sprache.

Nachdem er die Entwicklung dieser Formen von ihrem Ursprung bis heute analysiert, behauptet der Autor dass ihre rumänische Variante sich in keiner genetischen Beziehung mit der albanischen befindet, da diese Erscheinung sehr spät — in 18. Jahrhundert, als der Einfluss des Substrats oder die gegenseitigen Interferenzen keine Rolle mehr spielen konnten— stattgefunden hat.

Die Schlussfolgerung des Autors, dass die „Rahmenbildungen" oder „encadrements" (wie sie L. Spitzer nannte) parallele und unabhängige, von phonetischen und morpho-syntaktischen Elementen bestimmte Erscheinungen darstellen (Sie werden gründlich im Lauf der Demonstration analysiert), muss aber von entsprechenden Beweisen in der albanesischen Sprache bestätigt werden.

BDD-A1417 © 1981-1982 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 20:50:36 UTC)